

# KULTŪRA

MENAS  LITERATŪRA  MOKSLAS

## NEATIDĖKIME GAILESTINGUMO

Štai ir išėjo senieji metai – lyg jų nebuvo. Jeigu reikėtų išvardyti išimintiniausius jų įvykius, išskirtines dienas, veikiausiai neretas susimąstytų – iš tiesų, o kas gi praėjusiais metais nutiko, kas iširėzė į atmintį?.. Žinoma, šį bei tą atsimintume, tačiau reikėtų ilgai galvoti. Tokia jau žmogaus atmintis – trumpa...

Nutiko visko – ir gražių dalykų, ir šurpių. Nors praėjusieji buvo paskelbti Gailestingumo metais, tačiau matėme daug tiesiog begėdiško negailestingumo ir paniekos gyvybei – ir žmogiškajai, ir visai Viešpaties sukurtai kūrinijai. O šalia – pasiaukojančios meilės, kantrybės ir malonės darbus.

Galima būtų sakyti, kad tai pasaulio pusiausvyrą išlaikančios svarstyklės, bet, kita vertus, ar ne per daug garbės šiuo atveju suteikiama pasauliui kaip centrui? Gal ir jis pats tėra tik svarmuo, ir galbūt ne pats svariausias. Centras – tai visai kas kita. Tai amžinoji Karalystė, Viešpatystė, Galia. Toji begalybė, apie kurią rašo Simone Weil: „Blogis beribis, bet jis nėra begalinis. Tik begalybė riboja beribiškumą”.

Užtat koks kraupus kartais mums beatrodytų pasaulis ir jame kerojantis blogis, vertėtų nepamiršti, kad blogį riboja begalybė. Toji, kuriai nesvarbus laikas, kuriai paklūsta erdvės, kurios liepsnojantis branduolys – Meilė. O blogiui reikia mūsų trapių gyvenimų laiko, kad įsitvirtintų savo apribotame šiukščiame kevale, maitinamas neapykantos.

Dažnai prisimenu puikų Nobelio literatūros premijos laureatės Wislawos Szymborskos eilėraščių apie neapykantą, kuri, pasak poetės, tikrai nėra akla, ji labai žvėriai žiūri į ateitį. Taigi, į ateitį – laiko tarpsnį, kurio, galima sakyti, kaip ir nėra. Juk ateitis niekada neateina. Mes visada gyvename dabartyje. Kiekviena dabarties akimirka yra mūsų ateities akimirka, kai reikia spręsti ir veikti. Mes negalime mylėti ateitin – mūsų meilės reikia šiandieną. Mes negalime jos nei rezervuoti, nei jos pasipildyti, nei atidėti patogesnei akimirkai. Taip pat – rezervuoti gailestingumo: jo reikia čia pat. Nes jeigu mūsų trapias laiko neužpildys gailestingumo ir meilės darbai, į tuščią laiką įsiskverbs neapykanta.

Todėl ir Šventajam Tėvui užvėrus Gailestingumo metų duris, gailestingumo ir kitamet neturėtų pritrūkti. Juk jis neuždaromas už durų, neįdedamas į skrynią – jis slypi mūsų širdyse ir Dievo malonėje.

Todėl ir visiems mieliems „Draugo” skaitytojams ir kitais metais norėčiau palinkėti to paties – gailestingumo ir meilės. Atjautos ir supratimo. Nebijokime pasaulio, kuris sunksta – kreipkime akis į Karalystę, kuri šviečia nakties tamsoje.

Renata Šerelytė



efoto.lt nuotr.

\*\*\*

*Dėkoju už atsakymus, kurių  
Bemiegis protas vytiš nebespėja,  
Už tai, kad naują vandenį geriu,  
Už būsimas žoles. Už kantrų vėją  
Virš jų. Už kapą svetimoj šaly.  
Už svetimo akmens nebaisų svorį,  
Už nebūtį. Už tai, kad Tu gali  
Iš jos atkurti būtį. Jeigu nori.*

*Už juodą sferų muziką. Už tai,  
Kad ši diena ją visą sutalpino,  
Įpratę būti prieblandoje, daiktai  
Atsikartoja šiapus vandenyno.  
Trys laikrodžiai sustoja į kertes.  
Tinklainė, nebijodama suklysti,  
Atranda spyną, staltiesę, žvaigždes  
Ten pat, kur jas atrasdavo vaikystėj.*

Tomas Venclova

SPAUDOS,  
RADIJO IR  
TELEVIZIJOS  
RĖMIMO  
FONDAS



Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2016 m. suteikė 10 000 euro paramą šeštadieniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvių puoselėjimas pasaulyje“

### Šio šeštadienio Kultūros turinys

**1-as psl. Renata Šerelytė.** Neatidėkime gailestingumo • **2-as psl. Nijolė Miliauskaitė.** Mėnulio takas. Eilėraščiai\*  
**3-as psl. Renata Šerelytė.** Akmeninės atminties inkapsulės (Naujos knygos) • **4-as psl. Gražina Mareckaitė.** *Sit transit gloria mundi* • **5-as psl. Stasys Goštautas.** Dviejų dailininkų paroda Bostone • **6-as psl. Perpetua Dumšienė.** Sibiro istorijos (6) • **7–8 psl. 2016 metų „Kultūros“ turinių rodyklė\***

**Kitame numeryje: Antano Mončio paroda V. Kasiulio muziejuje Vilniuje • Metų knygų rinkimai**

# NIJOLĖ MILIAUSKAITĖ • MĒNULIO TAKAS

\*\*\*

atsargiai papučiu, ir dugnas  
susidrumsčia, ir aprasoja  
skaidrus paviršius, stebuklingas  
sielos veidrodi

tamsiausiuos tavo užkaboriuos  
yra tas kambarys, jaučiu  
man uždraustas įeiti, beveik kad užmirštas  
ar užrakintas? turbūt kad ne

ko aš taip ieškau, ko blaškausi  
tavo sapnų labirintuos  
tačiau niekaip neužeinu  
nei ramios slėptuvės, nei tikrų namų, nei uždrausto  
įeiti kambario

delnai staiga sudrėksta, negi būtų čia?  
ko taip bijausi – peržengt slenkstį

praskleisti  
užuolaidą, aksominę, auksiniais raštais

išsiūtą, kur tebesikartoja  
ta pati scena, vis ta pati, vis ta pati  
baisiausia, nesuprantama, jau užmiršta, iš tolimos  
vaikystės, ne

negaliu

nenoriu

kambarys, man uždraustas įeiti, iš rankų išplėšta  
skrynutė  
ar kada žinosiu  
kas ten slepiama, kokie lobiai, kokios paslaptys  
kokia bedugnė

tamsusis mano sielos veidrodi

\*\*\*

maža mergytė  
apsigyvenus mano veidrody

nežinau net  
kuo vardu

pernelyg rimta, šiek tiek išbalus  
lyg po logos

kaip vaikas, augęs tarp suaugusių  
nemokanti juoktis

arba gal būtų verkus  
ilgai, kur užsislėpus

tavo žvilgsnis

negi mokėtum tik vieną tą žodį  
sudie

\*\*\*

žiūriu į tave, kai miegi  
pintoj iš vytelių lovelėj, kur tiek jau  
buvo vaikų išauginta

tai mano geriausios draugės  
mažutė duktė

tavo alsavimas, šiltos  
bangos, kvepiančios ramunėlėm ir pienu  
užlieja visus namus



efoto.lt nuotraukos

persiduoda  
man tavo sapnas  
toks ramus, toks tylus

ar tik ne angelas  
palenkęs galvą  
prie tavęs - auksiniais perregimais  
sparnais, sakytum, laumžirgis

\*\*\*

bet žodžiai, atskiri žodžiai  
gal net beprasmiškai ar tau nežinomi

žodžiai kaip botago kirčiai

pokalbių nuotrupos, nejprasta  
intonacija, šiek tiek pakeltas tonas  
ar nusisukus delnu nubraukta  
ašara  
nusėda, sunkūs kaip švinas  
sielos dugne

nesupranti, kas tai, negali pasiklausti

tikriausiai tai nuodas  
tos drumzlės skaidriam vandeny

atrodytų, kad viskas pamiršta  
bet ne! grauzia

kaip lėta  
nežinoma ir nepagydoma liga

\*\*\*

prie lango apšarmojusio sėdėsi  
rūpestingai daigstydamą nėrinius prie užvalkalų  
balto šilko gijom siuvinėdamą  
fantastiškas gėles

seniai seniai, jau spėjau ir pamiršt  
kada, žąsis girdėjau mus paliekant

kaip tykiai sninga, vėl bus  
baltieji mėnesiai atėję

tik adata, įdūrusi į pirštą  
staiga primins kažką: o pumpurai  
o besiskleidžiantys žiedai ant drobės

ką susapnuosi, sunkią galvą  
padėjusi ant mano pagalvėlės

laukus apklojo minkštos duknos

kas miegos  
baltuos lengvučiuos pataluos

kritęs kaip akmuo

Nukelta į 3 psl.



Atkelta iš 2 psl.

\*\*\*

sušalę, suvargę, pasiklydę  
atskriskit čionai, atskriskit  
į žvakių šviesą tamsoj  
pasišildykite

tikriausiai alkanos  
paragaukit  
raudonų erškėtuogių, pasistiprinkit  
uogų jau paskutinių

pasidžiaukit  
kukliais žolynėliais  
žaliom rūtom ir mirtom  
šį vakarą, tokį žvarbų

mielos dūšėlės, užmirštos ir apleistos

pasišildykite  
širdžių šilumoj, žmonių  
panašiai kaip ir jūs  
varganų, nelaimingų

## Mėnulio takas

1  
auksinėm nubarstyta dulkėm, tamsi  
tam akimirakai sustingus pailsėt

tu niekaip nerandi, pro kur išskrist  
galėtumei, aklinau siauram koridoriuj

gal tai sugrįžus  
dūšėlė, šita peteliškė?

ant laiptų, smėlio apneštų, benamės  
beveik laukinės katės, virš galvos  
kar ir kar (tik nežinau, ar čia tos pačios  
būtų varnos, valgomos, kada jau  
aprašytos)

šikšnosparnis  
tarp užuolaidos klosčių, kietai įmigęs  
galva žemyn  
jau kelinta diena, kai kabo nejudėdamas

kokio pasaulio tu pasiuntinys?

2  
buvai beužmieganti, tik jauti  
yra kažkas kambarį

taigi pelė  
po stalu, šmirinėja sau

bet daugiau nesirodo

kas žingsnis  
prisimeni juos: čia kalbėtasi  
apie tą ir tą, vaikščiota  
šitais takais, kai saujomis  
krisdavo žvaigždės

šitiek kartų sakyta labanakt

mirusiųjų šešėliai  
tebegyvena kartu su tavim

štai

švyti  
mėnulio takas per vandenį

kartu su kraštovaizdžiu veidrody man už pečių

tačiau mano siela  
vis tokia pat

## NAUJOS KNYGOS

# Akmeninės atminties inkapsulės

Renata Šerelytė

Günter Grass. *Svogūno lupimas*. Iš vokiečių kalbos vertė Teodoras Četrauskas. – Vilnius, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2016

**Skandalinga knyga, kurioje autorius atskleidžia „juodžiausią savo praeities dėmę“ – toks knygos anonsas nori nenori sukelia nevalingą skaitytojo susidomėjimą. O gal geriau sakyti – instinktyvų, jeigu tik galima instinktyviu pavadinti medijų suformuotą godų, egoistišką ir paviršutinišką smalsumą.**

Taigi šioje knygoje pats įdomiausias dalykas autoriaus, dar paauglio, tarnyba SS; faktas aiškus, tačiau kas slypi už jo? Ar tik instinktyviai susidomėjęs skaitytojas nebus nuvilintas?.. Juk ne veltui Grassas pasitelkia tokią aiškią metaforą – svogūno lupimą. Atmintis lupama palengva, luobas po kito, ji nėra pjaustoma, kapojama ar traiskoma, suniokojant svogūno galvutę. Pasak autoriaus, pjaustomas svogūnas „(...) verčia ašaroti. Tiksliai lupamas sako tiesą“. Taigi tas svogūno lupimas yra atsargas: sluoksnis po sluoksnio, kad nebūtų nulupta per daug, kad po sausai šiugždančio ateitų drėgnojo eilė. Šiek tiek panašu į archeologo ar restauratoriaus darbą, kai atidengiami kultūriniai praeities sluoksniai.

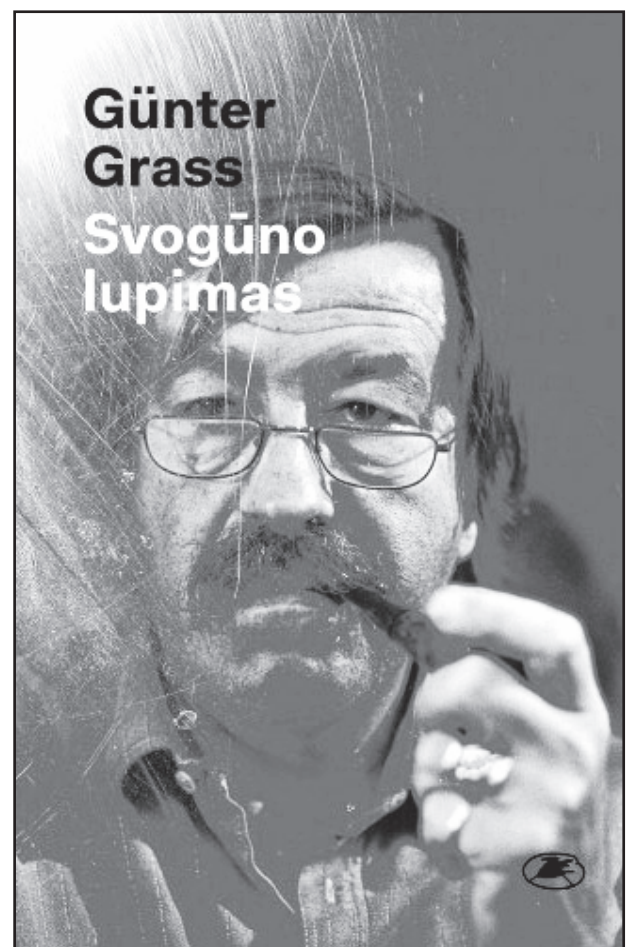
Kita vertus, Grassas, be svogūno, turi ir kitą „pagalbinę“ atminties išsivaizdavimo formą. Tai inkapsulė – gintaro gabalėlis, inkliuzas, kuriame sustingęs vabzdys, „kuris ką tik dėjosi erkė“ (p. 55), kerpė, pušies spyglys ir pan. Taigi ir Grasso vaikystės bei jaunystės prisiminimai kažkuo panašūs į tokius sustingusius inkliuzus, iš kurių nebeišvaduosi savęs paties – vaiko, renkančio gintarėlius Baltijos pakrantėje, paauglio, išsimylėjusio juodakos mergaitę, įstojusio į jungfolką ir sėkmingai „išmušinėjančio“ skolas iš motinos kolonijinių prekių krautuvelėi išsiskolinusių klientų. Vėliau – jaunuolio, kiek pamišusio dėl karinių žygdarbių, karo belaisvio, „Burbacho kalio“ darbininko, prikabinėjančio vagonėlius šachtoje, akmentašio Kornefo, vėliau – Mogo akmentašių dirbtuvėse, kultūrinio alkio kamuojamo meno studento ir galiausiai – pradedančio rašytojo, maniakiškai ieškančio pirmojo savo sakinio, frazės, nuo kurios prasidėtų romano rašymas...

Ši frazė, beje, pacituojama kūrinio pabaigoje: „Prisipažinsiu: aš esu laikomas gydymo ir priežiūros įstaigoje“ (p. 393). Žinoma, reikia tik dėkoti kūrybiškai autoriaus atminčiai, šnabždančiai kiekviename nulupamo svogūno lukšte, nes Grasso kūriniai (ne tik garsieji romanai, bet ir eilėraščiai, pjesės, skulptūros ir piešiniai, netgi, sakytčiau, jo grojimas kavinėje skalbimo lenta ir antpirščiais) lydi mus nuo pirmojo „Svogūno lupimo“ sakinio, tarsi viskas jau būtų sukurta ir sugalvota tada, kai svogūnas tik mezgėsi, kai atmintis tik formavosi. Rašytojo vaizduotė daugelį gyvenimo kely sutiktų žmonių transformavo ir pavertė kūrinio personažais, nuskriausdama prototipus, kaip dažnai atsitinka – Grassas prisipažįsta, kad Oskaras Maceratas, „Skardinio būgnelio“ veikėjas, Grasso antrasis „aš“, kur kas išpūdingesnis, negu jis, autorius...

Romanas sudarytas iš vienuolikos skyrių, kurių kiekvienas savaip apibrėžia ir apibendrina vienokią ar kitokią atminties atkarpą (luobą). Šios atkarpos prisodrintos buities detalių, tradiciškai kreipiančių jaunuolių maišto link (ankšti vaikystės namai ir bendra išvietė keturioms šeimoms), taigi karinė tarnyba atrodo ne tik kaip būtinas iniciacijos ritualas, bet ir kaip išsilaisvinimas iš įkyrėjusios rutinos. Gausu kultūrinių aliuzijų – nuo vaikystėje renkamo „dailės“ albumo, knygu, kino teatro, muzikos, vis labiau besiformuojančio meno alkio ir sėkmingai nuslopinto mokyklinio mokymosi poreikio, siejamo su muštru ir rutina.

O tos tarnystės SS – ne tiek ir daug, ir to septyniolikmečio, pakliuvusio į karo mėsmales, tiesiog gaila, nes juk matyti, kad taja tarnyste jis visai nesididžiuoja ir jos neheroizuoja. Veikia jau sarkastiškai ir be jokių iliuzijų žvelgia į savo patirtį. Pavyzdžiui, į laikotarpį karo belaisvių stovykloje, kai teko kęsti nuolatinį alkį – gal todėl užsirašė ne į stovykloje vykstančius inžinerijos ar stenografijos, o į virimo kursus. Išpūdingas šis skyrius („Prie stalo su svečiais“), kur virėjas iš Besarabijos ant lentos piešia kiaulę ir išskirsto ją gabalais: mentė, šoninė, galva, kojos, paūdrė, kiekvienai kūno daliai – atskiras receptas (man ypač įstrigo šaltienos paruošimas). Truputį primena Imres Kerteszo, Vengrijos žydo, irgi nobelisto, išgyvenimus koncentracijos stovykloje: buvo paskelbta, kad karas baigėsi ir kaliniai išvaduoti, bet šie saldų žodį „laisvė“ išsąmonino tik tada, kai baigėsi džiugus ermyderis ir jiems pagaliau išvirė sočios guliašo sriubos.

Skyriuje „Trečiasis alkis“ pasakojama, kaip jaunas Günteris, norėdamas pasiruošti stojimui į Meno akademiją beigi užsidirbti, plušo akmentašių, gaminančių užsakymus kapinėms, dirbtuvėse. Šiek tiek primena E. M. Remarko „Juodąjį



obeliską“ – tragikomiška abiejų veikėjų situacija nenuspėjamos būties akivaizdoje. Štai, pavyzdžiui, Günteris vargsta su ožka Genoveva, kurią akmentašių dirbtuvių savininko žmona kiekvienam mokiniui laisvalaikiu liepia ganyti, ir ožka jį lyg tyčia nutempia prie ligoninės, kurioje ne tik laktos dailios seselės, bet galbūt ir kankinasi kokia nors kitoje būtyje panirusi Izabelė. Günteriui palikus dirbtuves, ožka šoka po tramvajumi. Būtų juokinga, jeigu nebūtų tragiška.

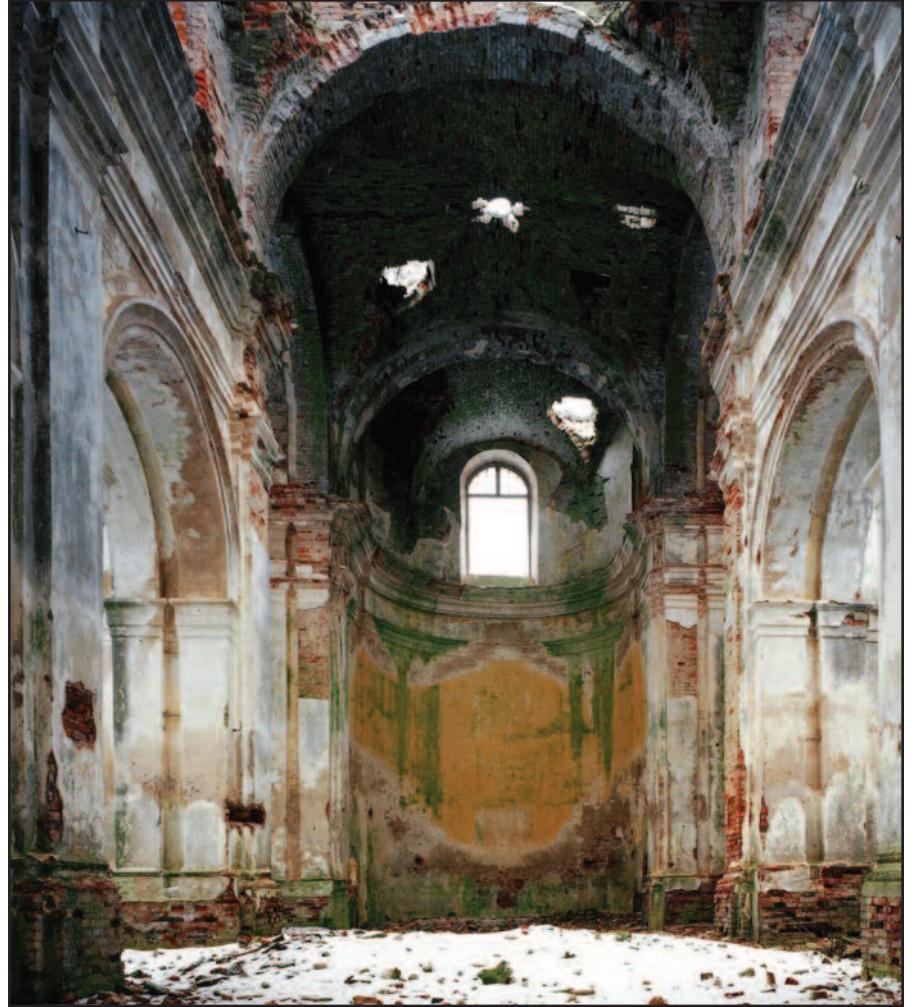
Kaip ir kiekvienas sąžiningas kūrinys, „Svogūno lupimas“ – liūdnei sarkastiškas, su geliančio humoro kibirkštėlėmis, atviras ir savikritiškas, čia nerasi šiuolaikiniams madingiems rašytojams būdingo lengvabūdiškumo, kažkodėl vadinamo „savitu stiliumi“. Grasso sakiny – kaip kalto kaukštelėjimas akmenin. Todėl suprantama ir autoriaus meilė mechaninei rašymo mašinėlei „Lettera“, šiais kompiuterių laikais atrodanti atavistinė. Bet kai pagalvoji – beldimas klavišais nebūtinai panašus į grojimą pianinu, tai primena ir akmens kalimą. Gal tik toks tvirtas sakiny ir gali įskelti atminties inkapsulę, kuri atrodo nepajudinama. Kas žino...

Literatūra ir menas, 2016.12.2

# SIC TRANSIT GLORIA MUNDI



Smalėnai, 2015. Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia



Seliščia, 2015. Šv. Veronikos bažnyčia ir bernardinų vienuolynas

## Gražina Mareckaitė

Grūvančio Gedimino kalno papėdėje, Nacionalinio muziejaus patalpose eksponuojama Raimondo Paknio fotografijų paroda „Išlikęs laikas. LDK mūrų istorijos“ simboliška paralele sugretina reiškinius, kurie kelia mūsų Tautos, jos egzistencijos, išlikimo, kultūros paveldo ir istorinės atminties bei dabarties santykių problemas.

Didžiulėse fotografijose (1,6x1,3 m) – šimtmečių architektūros ženklai, fantastiškų formų ir siluetų griuvėsiai, kiekvienas savaip iškalbingas, melancholiškas, tragiškai liūdnas... Atsidūrus tarp šių išpūdingų foto kūrinių, netikėtai suskambo kadaise iškaltos sentencijos „mirusiomis“ kalbomis: „Sic transit gloria mundi“ („Taip praeina pasaulio garbė“), „Viskas, kas atsiranda, tas ir išnyksta“ („Omnia orta cadunt“), „Laikas bėga“ („Fugit hora“). Šias senas tiesas patvirtino nuotraukose įamžinti vaizdai: bokštai, vienuolynų sienos, apgriuvę bažnyčių skliautai, prašmatnių rūmų liekanos. Juk ne vienas naikinantį cunamis praūžė per šias žemes: karai, okupacijos, revoliucijos... Stebėjau, kad tokio jaudulio, kaip šioje parodoje, nejutau tikrovėje – net

Pompėjoje ar antikos šventovių griuvėsiuose.

Kurgi to jaudulio priežastis? Žiūrovas, atsidūręs tarp išpūdingų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės griuvėsių, visa esybe pajaučia, ko yra netekęs: jis yra netekęs savo didingos istorijos ir likęs tikrai per amžius grobiamo ir trypiamo krašto čiabuviu, galingųjų niekinamas, nepilnavertiškumo kamuojamas „baudžiauninkų palikuonis"... Todėl nebūk, lietuvi, juokingas savo pretenzijomis į seniai išnykusią praeities didybę, neieskok ten atramos ir stiprybės, nebūk romantiškas dūsautojas, žvelk į realybę, į ateitį! Šitaip blaiviai, pasak parodos autoriaus, mąsto ir kalba ne vienas prie pilies ar bažnyčios griuvėsių sutiktas (gal ir ne visados blaivas?) vietos gyventojas.

Kadaise buvę didingi mūrai, garsios pavardės, platūs fundatorių užmojai... Girdėtos ir negirdėtos vietovės tartum sujaukta istorijos ir architektūros kortų kaladė – trauki po vieną ir dėlioji miglotą visumą iš atsitiktinių fragmentų: Smalėnai, Guliai, Ružanai, Onuškis, Sialecas, Kniažyčiai... Romanikos liekanos, barokas, vilnietiškas barokas, klasicizmas, gotikos mūro fragmentas. Sapiegos... Pacai... Šemetos... Sanguškos... Komarai... Ką žinai? Ko nežinai? Ką esi girdėjęs? Kieno vardas lyg



Smalėnai, 2015. Kunigaikščių Sanguškų pilies likučiai

tolimas aidas atskamba iš atminties užribių? Prie kiekvienos eksponuojamos nuotraukos – glausta informacija apie objektą: jo buvimo vieta, paskirtis, buvę savininkai, architektūros stilius, trumpa „žūties“ istorija. Kiekvienas sunaikintas pastatas patyrė beveik tuos pačius kataklizmus – karus su švedais,

caro valdžios kerštą po XIX a. sukilimų, rusinimą, du pasaulinius karus, tačiau negrįžtamai juos pribaižė sovietinė santvarka ir vietinė kolchozų valdžia.

R. Paknio fotopaveiksliai – tai ne tik romantiški atsidūsėjimai, bet ir efek-

Nukelta iš 5 psl.



Ružanai, 2015. Sapiėgų rūmų ansamblis

Atkelta iš 4 psl.

tinga (daugeliui ir sensing) informacija, kartais – architektūrinė dokumentacija, kurią per teikia daug keliavęs per buvusias LDK žemes autorius. Šiandien jau nebenaudojamais būdais (plokšteline kamera ir kt.) gamintos jo fotografijos įtaigumu lenktniauja su dailės kūriniais, jos žadina emocijas, visų pirma emocijas – tik po to ateina suvokimas ir apmąstymai.

Pirmas stipriausias išpūdis – tai neįprastai didelis darbų mastelis. Žiūrovas pasijaučia apsuptas tų irstančių mūrų, kai pro skylėtus bažnyčių stogus galima matyti dangų, grožėtis skliautų aukštybėje išlikusiomis aptrupėjusiomis freskomis arba matuoti akimis snieguotas lygumas. „Nepalikdamas pėdų“ tartum dvasia jis gali žingsniuoti per lygumas link horizonte šmėkšančių rūmų – ir niekad jos nepasiekti. Ypatingai tapybiški raudonų mūrų ir juos apkritusio sniego deriniai, didžiulės baltos erdvės be jokių dabarties žymių ar šiuolaikinio žmogaus buvimo pėdsakų. O ten, kur pastatų likučius gožia laukinė vasaros gamta,



Bendras parodos vaizdas.

K. Stoškaus nuotr.

sienas apraizgiusi augalija baigia įkalinti pastatų liekanas lyg džiuanglės, palaidojusios inkų ar actekų miestus.

Autorius šią parodą pavadino „Išlikęs laikas“. Išlikęs? Akyse ilgai dar baltuoja sniegu užkloti laukai.

Jo atrastoje žemėje, žemėje be kontūrų, išnykusiame laike, be kraštėje erdvėje dūlėja seniai žuvusių pastatų raudoni mūrai. Užmarštis... Nebūtis... Tačiau ši paroda yra galingas istorijos pliūpsnis į mūsų lėkštą kasdienybę. □

## Dviejų dailininkų paroda Bostone



Ina Šimėnaitė-Nenortienė. Duona žydi



Ina Šimėnaitė-Nenortienė. Saulė



Gema Duobaitė-Philips. Be pavadinimo. Monotipija, aliejus ant stiklo, 2009

### Stasys Goštautas

Stebėtina, kad lietuvės moterys užima lyderių pozicijas politikoje, ekonomikoje, mene ir poezijoje. Kur jos buvo anksčiau? Viskam ateina laikas – atrodo, kad visame pasaulyje moterys pradėjo užimti svarbias vietas ir darbuojasi ne ką blogiau už vyrus, kurie šiandien jaučiasi nustumti į šalį. Gal ir gerai ta proga atsinaujinti. Pažvelkime, koks tapo „Draugas“, kurį seniau redagavo vyrai, jie užėmė rašytojų ir leidėjų pareigas; šiandien viskas perėjo į gabių moterų rankas, ir darbas vyksta ne ką blogiau nei tuomet, kai laikraščiu vadovavo Kazys Bradūnas, Bronius Kviklys ar kun. Juozas Prunskis.

Gemos Duobaitės-Philips darbai primena dailininko Rauol Dufy paveikslus, tapytus prieš šimtą metų; dailininkas labai mėgo piešti keturių, penkių ar net šešių aukštų namus, tik spalvos per dēm nesiskyrė, vyravo balta. Jis nemaišė spalvų kaip Gema Duobaitė-Philips, kur švyti visos vėliavų spalvos, išsiskiria juodi kaminai ir nublukusios sienos – turbūt tokie buvo Pietų Bostono namai.

Gemos paroda vyko Bostone prieš 6 metus (2010 birželio 6 d.), ir nors buvo eksponuojama labai trumpai, paliko gerą išpūdį. Todėl žmonės vėl noriai rinkosi sekmadienį, spalio 16 d., kad pamatytų nykstančią Pietų Bostono architektūrą, nes iš bu-

vusio margumyno ėmė populiarėti ir daugintis vienos spalvos namai. Dailininkė mėgsta monotipijas (aliejus ant stiklo), išspausdintas tik vieną kartą, ir, be abejo, tokio kūrinio kaina yra kur kas didesnė. Kadaise pirkėjai pasiskundė V. Petravičiui, kad jis padaro per daug kopijų, tada Petravičius ėmė daryti monotipijas ir, aišku, ėmė daug brangiau, nes tai buvo originalai. Tačiau Gema labai nedaug prašė už savo meną, ir žmonės per porą valandų beveik viską išpirko.

Gemos stilius primena Laimos Laučkaitės

knygoje „Vilniaus dailė XX amžiaus pradžioje“ (Vilnius, 2002) pristatytus jaunus modernistus: Marianos Veriovkinos ekspresionistinius-urbanistinius paveikslus, pradedant nuo Šv. Onos bažnyčios (1914) ir baigiant Vilniaus senamiesčio architektūrą, išsiliajančia vertikaliai. Tokią architektūrą Lietuvoje labai išpopuliarino Mstislavas Dobužinskis. Panašiai dirbo Paryžiaus dailininkai XX a. pradžioje – fovistai (Henri Matisse), jų darbuose namai ir skelbimai užima didelius aliejinių dažų plotus ant drobės. Po vienerių metų perėjo į ekspresionizmą – šis stilius labai tinka Gemai. Tik kažin kuris, nes jų yra tiek daug.

Panašiai buvo eksponuojami Inos Šimėnaitės-Nenortienės darbai („quilt“, arba skiautinių kūryba), apie kurią esame rašę ne vieną kartą. Skiautiniai JAV ir Lietuvoje šiuo metu labai populiarūs, todėl visi kūriniai dar prieš prasidedant parodai buvo išpirkti už nedidelę kainą, gaila, kad neliko nieko kitai parodai. Nežinau, kiek įtakos šiuolaikinam skiautinių menui turėjo Panamos indėnų „Kuna“, kuri per šimtmečius gamino skiautinius, vadinamus „Molas“ ir kiekvienuose namuose yra nors vienas toks skiautinis kaip graži dekoracija. Kiek įtakos ji turėjo Inai, sunku pasakyti, bet savo grožiu „Kuna“ ir Inos darbai yra panašūs. Tai spalvingų, bet jau nebereikalingų skudurų panaudojimas – sudėjus gabaliukus į vieną vietą, gimsta geras naujas kūrinys. Ypač gražūs Inos paukščiai, saulė, laivai, gražūs ir darbų pavadinimai („Duona žydi“). □



Gema Duobaitė-Philips. Be pavadinimo. Monotipija, aliejus ant stiklo, 2009

# SIBIRO ISTORIJOS (6)

## Perpetua Dumšienė

Pradžia 2016 m. lapkričio 19 d. „Kultūroje“

**A**ntras laiškas rašytas iš Intos 1956 metų vasario 16 dieną. Labai skaudus laiškas, juk rašytas Nepriklausomybės dieną, o tos dienos negalima nei švęst, nei minėt. Labai svarbios mintys šiame laiške keliamos, jos aktualios ir mūsų laikais.

### Brangusis!

*Senei turėjau parašyti tau laišką, bet vis tai reikiamos nuotaikos nėra, tai nėra kas rašyti, tai vėl lyg pagalvoji, kad gal tu ištikrųjų ir nelabai lauki, nuo tokių kaip aš laiškų. Juk parašyt laiške, kad sveikas gyvas, linkiu ir sudie tai veik tas pats ką moterį sujaudint ir nepatenkint. Dar vėl rašyt tik, kad pas mus labai šalta iki 60° šalčio, ir kad nušalau galiuką nosies tai vis maža. Arba rašyti, kad aš didžiausiam norui esant kasdien leidžiuosi į šaktą anglies kraštui duoti. Tai kad leidžiuos ir kad duodu kraštui anglį tiesa, bet kad noriu ir dar labai, reikia suabejoti.*

*Apie mūsų gyvenimą galėjo duoti puikesnį vaizdą, kad ir buvojęs pas tave A. Nat. (Antanas Natkevičius – P. D.). Žinoma, jis grįžęs man įrodinėjo, kad mums šiaurės gyventojams tėviškėleje nėra kas veikti. To įrodymas jis pats, tai yra jo grįžimas, ir parsidavimas šaktos darbui, sudarant 3 m. sutartį. Ir aš šiandien, jau daugiau kaip po 10 metų gyvenimo šiaurėje, prisimenu vaizdus iš tėviškėlės, pavasarius ir vasaras, kartu su tavim praleistus, kurie negrįžtamai išnyks bestingstančioj nuo laiko širdy.*

*O likimas mano ubagu išklydo, o apie tai ir nepapasakosi niekam tik amžinai žinau, kad kažki kas prarasta.*

*Bet gyvenimas Juozeli tai ne platoniška meilė. Tik kiek keista, kad mes čia nieko dėti nei karo nepradėjom, nei kariaut nekariavom, ir, žinoma, jo net ir nenorėjom, o čia šiaurėje atrodo, kad kalčiausi esame. Net kaltesni ir už vokiečių SS ir už gestapą. Juk visi net ir vokiečių žydšaudžiai senei jau namie ir laisvėje kombinuoja ką toliau šaudyti, o mes lietuviai nei sveiks nei dėkui dar ir šiandien surištomis rankomis.*

*Brangusis Tau labai dėkui už sporto žurnalus. Čia mūsų kolonijoje ypač jaunimo tarpe buvo labai ir labai mėgiamas. Labai dėkui ir už obuoliukus iš tėviškėlės kuriuos atvežė A. N. Žinoma tai vis ne tai ko man labiausia, ar mums norėtūsi. Aš tave labai prašyčiau, kad atsiųstum senų knygų ar žurnalų tik, žinoma, ne romanų. Pavyz. „židinys“ ar „Vairas“ čia labai ir labai reikalingi ypač jaunesniųjų tarpe. Jeigu tu netingėtum kada pasiekti Medeliškes tai kur gal rastum vieną kitą seną mano žurnaliuką ar knygėlę. Žinoma, aplankytum Stasę ir bendrai mūsų jaunystės dienas prisimintum. Parašyk, kaip gyvena ten tavo giminė. Kaip laikosi ten Ignas, mano augintinė Elziukė, Motiejus ir t. t. Jeigu Petras B. dar dirba fabrike tai jam nuoširdžiausi linkėjimai iš šiaurės. Kaip jo ten giminė laikosi? Ar tėvukai dar gyvi?*

*Pasilieku sveikas.*

*To pačio ir tau linkiu.*

*Tavo Stasys*

*1956. II. 16 d.*

*Inta*

Trečias laiškas rašytas 1956. X. 18 d. – tai trumpas atvirlaiškis, kurio antrą pusę – nuotaikinga spalvinga gėlių puokštė. Jis adresuotas tiesiog į Tėtušio darbovietę, Marijampolės linų fabriką.

### Brangus Juozeli!

*Atrodo, kad ne po ilgo pasimatysim. Nežinau ar parvažiuosiu visam laikui ar tik pasižiūrėti. Priklausys ar galėsiu gauti kokį nors darbą. Aš Tave prašiau spaudos, dabar atrodo ji jau man nebereikalinga. Sveikink pažįstamus ir pats būk sveikas.*

*Bučiuoju*



Stasys Šačkus ir Alfonsas Tamulynas.

Sportas.info nuotr.

Ketvirtas laiškas rašytas jau iš Kauno. Tėtušio draugas, žinodamas jo šachmatiškų strateginius sugebėjimus numatyti ir įgyvendinti sudėtingus sumanymus, kreipiasi dėl žinių surinkimo apie Stasio tėviškės išsaugojimo reikalus. Laiškas rašytas 1965 metais. Tai rodo pašto spaudas ir adresas. Miestas jau vadinamas Kapsuku, o į Jaunimo gatvę mano tėvai persikraustė tik 1964 metais. Šiame laiške minimas J. Klimas gal galėtų būti internetiniame puslapyje „Suvalkijos kovų aidai“ aptiktas (įdėta ir fotografija) partizanas Jonas Klimas – Lazdynas. Bet, aišku, tai tik mano spėjimas. Tikrint šios versijos neturėjau galimybių. Cituoju laišką:

*Būk pasveikintas stiprios dvasios žmogau!*

*Gerdamas kavą su J. Klimu atsiminėm vėl tave.*

*Abudu prisiminėm Tave ir priėjom vienodos nuomonės. Klimas labai norėtų nuo Tavęs pašluostyti dulkes. Aš vis teigiau, kad Tu juk gali dulkes apsišluostyti.*

*Dabar mažas reikaliukas. Tik Tu, o ne kas kitas iš patykučių ir neatidėliojant galėtum apie tai sužinoti. Mat paskutiniu laiku apie mano tėviškę pradėjo domėtis prokuratūros darbuotojai. Klausinėjo Stasę, vėliau Mariukę ir Povylaituką. Vis suko klausymų ratą apie 1948m. Kas gyveno ir kas tarnavo ir iš kur mane areštavo, ar aš ten gyvenau tuo laiku ir t. t. Centrinės figūros, iš bobų kalbų, aš nesugaudau. Atrodo, kad mano tėviškė, o ji dabar griauinama. Gal jiems prireikė apiforminimo?! Gal jie neturi pagrindo jos griauti? Ir t. t. Aš pats tuo nesuinteresuotas, bet Stasei būtų geriau jeigu jis ten liktų gyventi. Jeigu taip tai ką reiktų toliau daryti!? Lauksiu greitos Tavo nuomonės ir atsakymo.*

*Su pagarba*

*S Šačkus.*

*Kaunas,*

*Perg. Kr. 33-43*

### Iš Tėtušio pasakojimų apie bičiulį Stasį Šačką

Stasys Šačkus buvo kilęs iš Medeliškių kaimo, Marijampolės apskrities. Buvo Tėtušio šeimos kaimynas ir bendramokslis, geras draugas, gimęs tais pat 1907 metais kaip ir mano Tėtušis. Iš Tėtušio pasakojimų žinau, kad buvo puikus sportininkas, baigęs sporto mokslus Berlyne. Kiek suprantu, tai Stasio Šačkaus autoritetas ir mano Tėtušį buvo labai giliai paveikęs. Tėtušis ir pats sportavo – boksavosi, da-

lyvavo šachmatų turnyruose, iš pradžių ikikariniais laikais klube Kaune, o vėliau ir komandiniuose, tarp kitko, žaidė iki 94 metų amžiaus, tapo šachmatų treneriu, ilgas metus pokario laiku treniravo Marijampolės moksleivių komandą. Randu dokumentų, kad priklausė Kauno jachtklubui, rėmė sporto organizacijas ir draugijas, lankydavosi futbolo, krepšinio, jėjimo varžybose. Netgi giminės susitikimuose būtinai įtraukdavo į darbotvarkę ir sporto varžytuves: žaisdavo *ripką*, traukdavo virvę, lenktyniaudavo bėgdami apie ežeriuką, šokdavo trišuolius. Tėtušis, jau 50 metų turėdamas dar nardydavo, nuo Palangos tilto turėklų pasilypėjęs. Susirašinėdamas su bičiuliais laiškuose yra rašęs, kad sportuojantis žmogus yra daug tvirtesnės dvasios, geriau atlieka savo pareigas.

Žinoma, atėjo laikas, kai Tėtušis ėmė su manim kalbėti daug rimtesniais klausimais. Tai atsitiko po 1990-ųjų metų, kai pradėjau rengti Tėtušio istorijas spaudai. Tuomet jau dirbau leidykloje, buvau išmokus dirbti su dokumentais, tvarkyti archyvą. Marijampolėje tuo laikotarpiu buvo kuriamas Tremties ir rezistencijos muziejus, reikėjo padėti Tėtušiu atrasti muziejaus prašomus dokumentus, prasidėjo kalbos apie Tauro apygardos partizanus. Va tuomet Stasio Šačkaus pavardė jau buvo minima ir politiniame kontekste. Žinoma, tai nebuvo nuoseklūs pokalbiai. Tie pašnekėsiai niekuomet nevykdavo taip kaip skaitoma paskaita – viskas sklandžiai, viskas iš eilės. Paprastai Tėtušis papasakodavo kokį ryškesnį epizodą, o aš jį užsirašydavau. Vėliau, jei nutarėdavau, kad norėčiau apie tai, kas buvo papasakota, sužinoti daugiau arba parašyti spaudai, tai imdavau klausinėti nuosekliai, pagal tam tikrą planą. Suplanuotus mūsų archyvinis darbus į šalį atidėjau gana ilgam laikui, kai atkurtoje Lietuvoje prasidėjo Sausio įvykiai, blokada, kiti labai svarbūs to meto sukrėtimai.

O dabar aš jaučiuosi tarsi būčiau tiltas, kuriuo XX amžiaus garbingų žmonių dvasia turi ateiti ir sustiprinti mūsų vaikus, XXI amžiaus naujų įvykių sukuriuose kartais taip neužtikrintai besijaučiančius. Tegul jie žino, kad praėjęs amžius jų tėvus ir senelius bandė ir grūdino. Mano Tėtušis garbingai išsaugojo dokumentus, laiškus, nuotraukas. O aš pri- valau visa tai pateikti visuomenei.

Pabaiga



